

Araştırma Makalesi / Research Paper

SÜHEYL Ü NEVBAHÂR'DA KAFİYESİZ BEYİTLER SORUNU

Sadettin ÖZÇELİK*

Öz

Manzum tarihî metinlerde kullanılmış olan kafiye, redif, vezin vb. şekil özellikleri, bu metinlerin doğru okunması bakımından önemlidir. Çünkü manzum metinlerdeki söz konusu yapılar, metinlerin okunmasında yardımcı unsurlar olup bu konuya ışık tutar. Ancak müstensihlerin tarihî metinlerde zaman zaman yazım yanlışları yapmış olmaları da kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkabilmektedir. Metinlerinde karşılaştığımız bu yazım yanlışlarının düzeltilmesi bazen oldukça uzun zaman alabilir. Bu tür düzeltme teklifleri için bazen metinde kullanılmış olan kafiye, redif ve aliterasyon gibi şekil özelliklerinden veya vezinden yararlanılabilir. Bazen de düzeltme teklifleri için metinde geçen benzer dil yapılarından hareketle karşılaştırmalar yaparak doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

İşte bu makalede *Süheyl ü Nevbahâr* mesnevisinin metninde müstensih kaynaklanan yazım yanlışlarından dolayı kafiyesiz gibi görünen bazı beyitler üzerinde durulmaktadır. Makalede ayrıca söz konusu yazım yanlışları ile ilgili okuma teklifleri sunulmaktadır. *Süheyl ü Nevbahâr* metninde tespit edilmiş olan bu yazım yanlışları, dip nüshayı işaret ettiği için eldeki nüshaların daha geç döneme ait olduğunu da göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Tarihî metinler, *Süheyl ü Nevbahâr*, müstensih yanlışları, kafiyesiz beyitler sorunu, tamir teklifleri.

Geliş Tarihi/Date Applied: 05.08.2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 17.03.2022

Makalenin Künyesi: Özçelik, S. (2022). "Süheyl ü Nevbahâr'da Kafiyesiz Beyitler Sorunu". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 54, 7-26

DOI: 10.24155/tdk.2022.205

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Z. Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, sozcelik@dicle.edu.tr. Diyarbakır/Türkiye.

ORCID ID: 0000 0002 7383 1804

The Problem of Unrhymed Couplets in *Süheyl u Nevbahâr*

Abstract

Structural features such as rhyme, redif, meter, etc. used in historical texts written in verse are important for the correct reading of these texts. Because the structures in question in verse texts are helpful elements in the reading of the texts and shed light on this issue. However, it is an inevitable fact that the scribes sometimes make spelling mistakes in historical texts. At times, it can take a long time to correct these misspellings that we encounter in their texts. For such correction proposals, morphological features such as rhyme, redif, and alliteration or verse sometimes used in the text can be used. Sometimes, it may be possible to reach correct results by making comparisons based on similar language structures in the text for correction proposals.

This article focuses on some couplets that seem to have no rhyme due to spelling mistakes in the text of *Süheyl u Nevbahâr* masnavî. The article also offers reading suggestions on the aforementioned spelling mistakes. These typographical errors found in the text of *Süheyl u Nevbahâr* point to the bottom copy and also show that the copies in hand belong to a later period.

Keywords: Historical texts, *Süheyl u Nevbahâr*, misspellings, problem of rhyming couplets, repair offers.

Giriş

Süheyl ü Nevbahâr mesnevisi, Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş bir eser olup Eski Anadolu Türkçesi döneminin Türk dili bakımından bilinen en önemli ve en eski metinlerinden biridir. Bu mesnevinin Mordtmann ve Dehri Dilçin olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

Süheyl ü Nevbahâr üzerine çalışmalar, mesnevi metninin bir ön söz ile birlikte Almanya'da yayımlanmasıyla başlamıştır (Mordtmann, 1925). Daha sonra Tahsin Banguoğlu, *Süheyl ü Nevbahâr* üzerinde ses ve şekil bilgisi yönünden bir inceleme yapmıştır (Banguoğlu, 1938). Uzun yıllar sonra Cem Dilçin, *Süheyl ü Nevbahâr* mesnevisinin metnini bir kitap hâlinde yayımladı (Dilçin, 1991). Dilçin'in hazırladığı bu kitapta geniş bir "Giriş" bölümü yer alır.

Dilçin'in söz konusu metin neşrinden sonra bu çalışma üzerinde okuma ve söz varlığı açısından eleştiri ağırlıklı veya gerek metni anlama bakımından gerekse Hoca Mesud'u tanımaya yönelik tamamlayıcı birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu konularda yapılmış olan çalışmaların önemli bir kısmı Semih Tezcan'a aittir. Tezcan, Dilçin'in çalışmasında okunamamış, yanlış okunmuş veya yanlış anlamlandırılmış kelimelerle ilgili düzeltme notlarını küçük bir kitap hâlinde (Tezcan, 1994) yayımladı. Tezcan, daha

sonra bu çalışmasının devamı olarak notlar içeren bir makale (Tezcan, 1995a) ile Hoca Mesud ve eserleri ile ilgili düzeltici ve tamamlayıcı tespitler içeren önemli bir başka makale daha yayımladı (Tezcan, 1995b).

İbrahim Taş, mesnevide geçen söz varlığı üzerine yazdıklarını *Süheyl ü Nevbahâr'da Eskicil Öğeler* adıyla bir kitap hâlinde yayımladı (Taş, 2009). Taş, daha sonra bu kitaptaki notlarını yeniden düzenleyerek yayımladı (Taş, 2015).

Ali Cin, Mordtmann nüshasına dayanarak *Süheyl ü Nevbahâr*'ın çeviri yazılı metnini sözlük ile birlikte iki bölümden oluşan bir kitap hâlinde yeniden yayımladı (Cin, 2012). A. Cin'in bu kitabında gerek metni okuma gerekse sözlükte verdiği anlamlar yönünden büyük ölçüde Dilçin'in etkisinde kaldığı gözlenmektedir.

Sadettin Özçelik, *Süheyl ü Nevbahâr* metninin okunuşu konusunda düzeltme teklifleri içeren üç makale yayımladı (2014, 2016, 2017b). Özçelik, *Süheyl ü Nevbahâr* metninde kelimeyi bölme veya kelimeleri birleştirme yanlışlıklarını gösteren örnekler üzerine düzeltmeler içeren bir makale (2016) ile Arap harfli metinlerde yuvarlak ünlülerin okunması sorununu *Süheyl ü Nevbahâr*'dan verdiği örneklerle ele alan bir başka makale (Özçelik, 2017a) yayımladı. Özçelik, ayrıca *Süheyl ü Nevbahâr*'da geçen kafiye tasarrufları konusunda iki (Özçelik, 2017b, 2018b) ve *Süheyl ü Nevbahâr*'da geçen vezin tasarrufları konusunda bir makale (Özçelik, 2019) ve kaynaklarda gösterilmiş olan başka makaleler de yayımladı.

***Süheyl ü Nevbahâr*'da Kafiyesiz Beyitler**

C. Dilçin, yukarıda sözünü ettiğimiz kitabında *Süheyl ü Nevbahâr* mesnevisinde “kafiye” konusunu çeşitli başlıklar¹ altında incelemiş ve her başlık altında konuya uygun örnekler vermiştir (Dilçin, 1991: 141-150). C. Dilçin, “kafiye” konusunu işlediği bölümün sonunda sekiz beytin (0090, 0201, 0456, 0643, 0777, 2417, 4034, 5071) kafiyesiz olduğunu belirtmiş ve bu durumu müstensihlerin dikkatsizlik ve dalgınlığına bağlamıştır (Dilçin, 1991: 150). Ancak *Süheyl ü Nevbahâr*'da yapmış olduğumuz taramada Dilçin'in belirtmiş olduğu bu beyitler dışında on bir beytin (0178, 0245, 0359, 1196, 1208, 2188, 2597, 2787, 2793, 3984) daha kafiyesiz olduğunu gördük. Böylece kafiyesiz beyit sayısı on dokuza çıkmış oldu. Altı bin beyte yaklaşan geniş hacimli bu mesnevide bu kadar az sayıda beytin nasıl olup da kafiyesiz kalmış olduğu bir sorun olarak karşımızda duruyor.

1 Dilçin'in kafiye konusu ile ilgili alt başlıkları şöyledir: Türkçe adlarla yapılmış kafiye, Türkçe eylemlerle yapılmış kafiye, Türkçe ad ve eylemlerle yapılmış kafiye, Türkçe ve Farsça sözcüklerle yapılmış kafiye, Türkçe ve Arapça sözcüklerle yapılmış kafiye, Arapça sözcüklerle yapılan kafiye, Farsça sözcüklerle yapılan kafiye, Arapça ve Farsça sözcüklerle yapılan kafiye, cinaslı kafiye, yarım kafiye.

Söz konusu beyitlerdeki yanlış yazımların sebebi, Dilçin'in belirttiği gibi yalnızca müstensihlerin dikkatsizliği ve dalgınlığı değildir. Kanaatimce bu sebebin yanı sıra kafiyesiz beyitlerin ortaya çıkmasının başka sebepleri de olmalıdır. Kafiyesiz beyitlerin az oluşu, müstensihlerin yazım yanlışlıklarından, araştırmacıların okuma şekillerinden veya başka sebeplerden kaynaklanmış olabilir. Aşağıda gerek Dilçin'in belirtmiş olduğu kafiyesiz beyitler gerek bizim tespit etmiş olduğumuz diğer kafiyesiz beyitler üzerinde -beyit numarası sırası ile- ayrı ayrı durulacak ve bu konunun sebepleri araştırılacaktır:

0090 uymağıl → utmağıl

Koyup 'akluñı **nefsüne** **نَفْسُ** uymağıl

Gözün göre **cānuñ oda atmağıl** (0090)

Araştırmacılar yukarıdaki ilk dizenin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi yazılışına uygun olarak *uymağıl* şeklinde okumuşlardır (Dilçin, 1991: 90, Cin, 2012: 9-2). Ancak kanaatimce Mesud, müellif nüshasında *nefse utul-* deyiminde vezin ve kafiye için bir tasarrufta bulunmuş ve deyimini *nefse ut-* şeklinde kullanmış olmalıdır. Ancak *x* müstensihleri vezin ve kafiye tasarrufu amaçlı bu kullanılışı anlamayıp bir yanlış yazım olarak değerlendirmiş ve fiili *uy-* okunacak şekilde yazmış olduğundan kafiye yitmiş olabilir. Yani burada bir tasarruf düşüncesi gereği doğru olarak kullanılmış olan kafiye için yanlış çevirme örneği ile karşı karşıyayız. Ayrıca müstensihlerin en sık yaptıkları yazım yanlışlarının noktalı harflerin noktaları ile ilgili olduğunu da hatırlatmak gerekiyor. Yukarıdaki ilk dizenin sonunda yapılmış olduğunu düşündüğüm yazım yanlışlığına göre noktaların üstte yazılmış olması gerektiğini dikkate alarak beyti şu şekilde okuyup anlıyorum:

Koyup 'akluñı nefsüne نَفْسُ utmağıl Gözün göre cānuñ oda atmağıl (0090)	Aklını bırakıp nefse utulma Göz göre göre can oda atılma
--	---

Nitekim "*Süheyl ü Nevbahâr 'da Vezin Tasarrufları*" konusunda yazılmış olan bir makalede *döy-* 'dayanmak' fiilinin yine hem vezin hem kafiye tasarrufunda bulunularak *döyül-* 'dayanılmak' yerine kullanılmış olduğu gösterilmiştir:

Ki kılıcına ursa döymez idi Çalışda biñi bire saymaz idi (2552)	Kılıcına dayanılmazdı vursa. Bini bire saymazdı karşı dursa
---	--

-il-> 0 (döyilmez> döymez) 'dayanılmaz, karşı konulmaz' Ki kılıcına ursa döymez idi Çalışda biñi bire saymaz idi (2552) Kılıcına dayanılmazdı vursa. Bini bire saymazdı karşı dursa. Yukarıdaki ilk dizenin sonunda *döyilmez* 'dayanılmaz, karşı konulmaz' fiilindeki fiilden fiil yapım eki

(-il-), eksiltilmiş ve *döymez* şeklinde fakat aynı anlamda kullanılmıştır. Mesud, vezni sağlamak amacıyla böyle bir tasarrufta bulunmuştur. Bunun aynı zamanda bir kafiye tasarrufu olduğu da açıktır. (Özçelik, 2019: 623).

Ayrıca *ut-* fiili, aşağıdaki beyitlerde de bir kafiye unsuru olarak kullanılmıştır:

Bu naş ile biz bir oyun utalum Gecemüzi gündüzleyn ütalum (1937) Ki geldi bunun bigi iş ét di ol Atı sürdi şāhuñ kızın ut di ol (2788) Baña devletüm yine yüz üt isar Gērü řāli'üm oyunu ut isar (4625) Terāzū vü hem kīle toğru du tuñ Demezven ki aldayu görüñ utu ñ (5383)	Bu hileyle biz bir oyun alalım Gecemizi gündüz gibi sayalım Ki buraya geldi, böyle iş yaptı Atını sürdü, şah kızını kaptı Talih belki yine yüze gülecek Belki bu oyunu yine alacak Terazi ölçęi doğru tutunuz Asla demem hileyle aldatınız
--	---

0178 1. kişiyi iledür → kişi erişür

2. [İşi sol]

Kişiyi iledür Hālka hulkdan

[Ki] halk düşmeye halk ile hulk iden (Dilçin, 1991: 178)

Yukarıdaki okuma şekli, C. Dilçin'e aittir. Aynı beyti A. Cin, şu şekilde okumuştur:

Kişi iledür hālka hulkdan

Halk düşmeye halk ile hulk eden (Cin, 2012: 14-15)

Araştırmacıların okuma şekilleri incelendiğinde iki sorun bulunduğu anlaşılıyor:

1. İlk dizedeki *iledür*, bağlama uymuyor.

2. İkinci dizenin başındaki *halk* veya [Ki] *halk* şeklindeki tamir, bağlama uymuyor.

Kanaatimce Dilçin'in dipnotunda belirttiği D nüshasında geçen *kişi erişür* ile *hulkıdan* bağlama daha uygun düşer. X nüshasını yazan müstensihin gözü aynı satırda ve ikinci dizinin sonunda geçen *hulk eden*'e takılmış olduğundan dizeyi büsbütün yanlış yazmış olmalı. Bu düşünceden hareketle dizedeki *düşmeye* fiili ile bağlamdan hareketle [İşi sol] *düşmeye* şeklinde tamir edip beyti aşağıdaki şekilde anlamayı teklif ediyorum:

Kişi erişür Hālka hulkıdan [İşi sol] düşmeye halkla hulk eden (0178)	İyi huyla kişi Hakka ulaşır Kim der ki iyinin işi dolaşır
---	--

Nitekim şu beyitlerde de *işi sol düş-* ve *işi sol ol-* deyimleri geçer:

Cevâb eyle vârdıdi Nakkâşa ol Ki oldı senüñ işlerüñ kamu sol (1452) İşi sol düşüp düşmiş idi tağa Yelerdi gehi sola gâhi sağa (4067)	Nakkaş'a cevabı şöyle verdi ol Ki senin işlerin hepsi oldu sol İşi ters gidip düştü ıssız dağa Koşup dururdu bir sola bir sağa
---	---

0201 fark ét- → ğark ét-

Bunun bigi her nesneyi **fark** eden

Bilen tâ ayağa deĝin فَتَاةً **fark** eden (0201)

Araştırmacılar, yukarıdaki ikinci dizenin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili, yazılışına uygun olarak *fark eden* şeklinde okumuşlardır (Dilçin, 1991: 0201; Cin, 2012: 16-8).

Kanaatimce burada bir göz takılması örneği ile karşı karşıyayız. Dip nüshada, ikinci dizenin sonunda muhtemelen bağlama uygun olarak *ĝark eden* bulunuyordu. Ancak *x* müstensihinin gözü, aynı satır ile ilk dizenin sonunda geçen *fark eden*'e takılmış ve böylece ikinci dizenin sonuna *ĝark eden* yerine yanlışlıkla yine *fark eden* yazmıştır. Söz konusu yanlışlık böylece muahhar olan M ve D nüshalarında sürmüştür. Bağlama göre beytin şu şekilde okunması ve anlaşılması uygundur:

Bunun bigi her nesneyi fark eden Bilen tâ ayağa deĝin فَتَاةً ĝark eden (0201)	Böylesine her bir işi fark eden Bilen, baştan ayağa hem derk eden
---	--

Nitekim mesnevide geçen aşağıdaki beş beyitte de *fark/ĝark* ile kafiye kurulmuş olması, göz takılması düşüncesi ve tamir teklifini destekler:

Ki 'isyân denizinde ger ĝark ola Gāvurdan Müsülmâna ne fark ola (0159) Cihân tozı içindedür halk ĝark Başarımaz eylemege kimse fark (0259) Şu yüz kim gülefdn edilmezdi fark Lülüfer bigi oldı su içre ĝark (1446) Çü 'ışkuñ denizinde sen üşte ĝark Neye olur ise yapış etme fark (1757) Ki ol kuruda fikr içindeydi ĝark Gemisi selâmet suda idi fark (4057)	Eğer isyan denizine batıla Müslümanın kâfirden ne farkı kala İnsanlar dünya tozuna olmuş fark Bunu kimse başarıp etmemiş fark Şu kırmızı gülden edilmeyen fark Yüz, nilüfer gibi suya oldu fark İşte aşk denizine olmuşsun fark Neye olur ise yapış etme fark Ki kederden boğuldu o, karada Gemisi güven içinde, sularda
---	---

0245 harfdür → sarfdür

Ko ma'niyi suretce hem fikr idin

Bir arada yazıcağaz dil ü din (0244)

Ara yerde fark azacuk **harfdür**

Tefāvüt arasında bir **harfdür** (0245)

Yalnızca D nüshasında geçen yukarıdaki 0245. beyit, nüshadaki yazım şekline uygun olarak yukarıdaki gibi okunmuştur (Dilçin, 0245). Bu beyitte yapılmış olan bir yazım yanlışlığı sonucu kafiyenin yitmiş olduğu anlaşılıyor. Yazım yanlışlığı konusunda şöyle bir tahmin yürüterek bir düzeltme teklifi getirilebilir: Yukarıda da görüldüğü gibi bir önceki 0244. beyitte *dil* ile *din* kelimelerinden söz edilmekte ve söz 0245. beyitte devam etmektedir. Bu beyitte de söz konusu iki kelime arasındaki farkın bir harfe dayandığına vurgu yapılmaktadır. Buna göre müstensihlin gözü *x* nüshasının istinsahı sırasında dip nüshada aynı satırda yazılmış olan ilk dizenin sonundaki *harfdür* kelimesine takılmış ve ikinci dizenin sonunda bulunan *sarfdur* kelimesini yazması gerekirken bunun yerine yine *harfdür* yazmıştır. Bilindiği gibi *sarf*, bir gramer terimi olarak “yapı bilgisi” anlamındadır. Nitekim Mesud burada *dil* ve *din* kelimelerinin yapısı üzerinden bir yorum yaparak kafiye kurmuştur. Buna göre beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Ara yerde fark azacuk harfdür Tefāvüt arasında bir sarfdur (0245)	Aradaki fark küçükçük bir harftir İkisi arasında fark bir sarftir
--	--

0359 **düzdiler** → **dizdiler**

Sözün incüsün dizdiler kodılar Hikâyetleri düzdiler kodılar (0359)	Sözün incisini dizip taktılar Hikâyeler yazıp hem bıraktılar
---	---

C. Dilçin ve A. Cin’in yukarıdaki ilk dizede dikkat çekilmiş olan fiili, yazım şekline uygun olarak *düzdiler* okumaları yanlış olmuştur. S. Tezcan, iki nüshada da *düzdiler* okunacak şekilde yazılmış olan fiil için “İlk dize-deki *düzdiler*’in *x* istinsahında *dizdiler*’in yerine istinsah yanlışlığı olduğu- nu, dolayısıyla M ve D’de aynı şekilde yer aldığı kanısındayım.” (Tezcan, 1994: 20) demiştir. Tezcan’ın bu düzeltmesini doğru buluyor ve bir ekleme yapmak istiyorum. Bu yazım yanlışlığının sebebi, *x* istinsahında müstensihlin gözünün ikinci dizedeki *düzdiler* kelimesine takılmış olmasıdır.

0456 **Çü bir kapuyı vü dahı açdı şâh** → **Çü bir kapu dahı açdı girdi şâh**

Yigirmi otuz kapuyı açdıdı

Kamu gussayı yabâna saçdıdı (0455)

Çü bir **kapuyı vü dahı açdı** şâh

Gêrü bir kilitlü kapu **gördi** şâh (0456)

Demür kilidi anuñ elmas idi

Anı açmağa çäre olmaz idi (0457)

Yukarıdaki 0456. beyit D nüshasında geçmez. Araştırmacılar, M nüshasında geçen beyitte koyu harflerle belirtilmiş olan kısmı metindeki yazılışına uygun şekilde okumuştur (Dilçin, 1991: 456; Cin, 2012: 32-5). Ancak bu yazım ve okuma şekline göre kafiyenin yitmiş olması, beytin ilk dizesinde yanlış yazımlar bulunduğuna işaret ediyor. Koyu harflerle belirtilmiş olan yanlış yazımların sebebi müstensihin gözünün bir üst satırda yazılmış olan 0455. beytin “Yigirmi otuz kapuyu açdı” şeklindeki ilk dizesine takılmış ve dikkatinin dağılmış olmasıdır. Yukarıda gösterilmiş olan bir önceki ve bir sonraki beyitleri de inceleyerek bağlamı dikkate aldığımızda ikinci dizedeki *gördi* fiili ile kafiyeyi sağlayan fiilin göz takılması nedeniyle ilk dizeden yitmiş olduğu anlaşılıyor.

Söz konusu beyitlerde şahın hazineleri görmek için elindeki anahtarlar ile kapıları açmakta ve daha içerilere girmekte olduğu anlatılmaktadır. Bu bağlama göre ikinci dizedeki *gördi* fiili ile kafiye kuracak olan ilk dizedeki fiilin *girdi* olması gerekiyor. Bu açıklamalara göre söz konusu ilk dizeyi aşağıdaki şekilde tamir etmeyi teklif ediyor ve beyti şöyle anlıyorum:

Çü bir kapu dahı açdı [girdi] şah Görü bir kilitlü kapu gördi şah (0456)	Bir başka kapıyı açıp girdi şah Yine bir kilitli kapı gördü şah
---	--

Metindeki şu beyitlerde *gir-* ve *gör-* fiilleri ile kafiye kurulmuş olması, teklif edilen tamir düşüncesini destekler:

Kapuyu açup girdi ol içerü Ne dëyem neler gördi ol içerü (0484) Şu hâletde her kim ki anı gördidi Sanupdı ki ay ‘akrebe girdidi (1660) Atası bile gemiye girdiler Kadırgadağı varını gördiler (3061) Çü kul havza su almağa girdidi Yuharu bakup sūreti gördidi (3940) Becid oluban çoh uma gördi ol Sözümden çıhup katına girdi ol (4525) Haber bildi kim şârına girdiler İki hoş temiz âdemi gördiler (4750)	Kapıyı açarak girdi içeri Ne diyem ne gördü onun gözleri Bu hâliyle her kim ki onu gördü Der idi sanki ay, akrebe girdi Babasıyla o gemiye girdiler Gemideki her eşyayı gördüler Kul havuzdan su almaya girdiydi Yukarıya bakıp resmi gördüydü Çok uğraştı ümit edip gördü o Söz dinlemeyip savaşa girdi o Haber aldı ki şehrine girdiler İki hoş, temiz insanı gördüler
---	---

0643 vër-en → ol-an

Ki sarp işi gevez **kılan** ol durur

Kamu derde dermân **vëren** ol durur (0643)

Yukarıdaki beyit D nüshasında geçmiyor. M nüshasında ikinci dizede *dermân vër-* deyimini bulunuyor. Araştırmacılar deyimini metindeki yazılı-

şına uygun olarak *dermān vēr-* şeklinde okumuştur. Ancak bu yazım ve okuma şekline göre kafiye'nin yitmiş olduğu açıktır. S. Tezcan, burada asıl nüshada *bilen* bulunduğunu, müstensihi'nin bunu belki de bilinçli olarak değiştirdiğini düşündüğünü belirtmiştir (Tezcan, 1994: 21). Kanaatimce asıl nüshada kafiye unsuru olarak *dermān ol-* bulunuyordu. Çünkü buradaki bağlamda kahraman bir beklenti içerisindedir. Mesud, kafiye tasarrufu yapmak düşüncesiyle bir tasarrufta bulunmuş ve *vēr-* fiilinin yerine *ol-* fiilini kullanmıştır. Ancak *x* nüshasının müstensihi Mesud'un fiil ile ilgili bu tasarrufunu anlamayıp *ol-* fiilini yanlış yazılmış düşüncesiyle veya sehven *vēr-* olarak değiştirdi. Ayrıca D nüshasının müstensihi, beytin kafiyesiz olduğunu ve beyitteki bu yanlışlığı görünce beyti atlamış olabilir. Buna göre beyit, şöyle okunup anlaşılabilir:

Ki sarp işi gevez kılan ol durur Kamu derde dermān olan ol durur (0643)	Çünkü zorları kolay kılan odur Bütün dertlere derman olan odur
--	---

Nitekim aşağıdaki beyitlerde de *derman ol-* deyimini geçiyor:

Ne bilem bu derde ne dermān ola Meger çāre kılıcı rahmān ola (1416) Yağdı beni 'ışkuñ odı ey serv-i revānum Ey derdüme dermān olan ey rūh-i revānum (1548)	Ne bilem bu derde ne olur derman Belki çare kılıcı olur rahman Yaktı beni aşkın serv-i revanım! Canlı ruhum, ey derdime dermanım
--	---

0777 *göñül aldurana* → *göñül alduzana*

Göñül aldurana ne assı öğüt Yoğ işler düzene ne assı öğüt (0777)	Gönül kaptırana ne fayda öğüt Boş iş yaptırana ne fayda öğüt
---	---

Araştırmacılar yukarıdaki ilk dizede geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi yazılışına uygun olarak *aldurana* şeklinde okumuşlardır (Dilçin, 1991: 777; Cin, 2012: 53-12). Mesud, ikinci dizede geçen *yoğ işler düz-* 'boş işlerle uğraşmak' deyimindeki *düz-* fiiliyle kafiye kurmak için ilk dizedeki *göñül aldur-* deyiminde *r* > *z* ünsüz değişikliği yaparak deyimini *göñül alduz-* şeklinde kullanmıştır. Ancak *x* müstensihi bunu anlamayıp yanlış yazılmış olduğunu düşünerek deyimini tekrar *göñül aldur-* şekline çevirmiş olmalı. Nitekim Mesud, 4059'da geçen deyimde kafiye tasarrufu için benzer şekilde *r* > *z* ünsüz değişikliği yapmıştır: *esen oğur eyle-* > *esen oğuz eyle-*.²

Benzer fikir yürütmeye şöyle bir tahminde bulunmak da mümkündür: Mesud, ilk dizedeki *göñül aldur-* deyimini ile kafiye kurmak için ikinci dizedeki *yoğ işler düz-* deyiminde *z* > *r* ünsüz değişikliği yaparak deyimini *yoğ*

2 bk. Özçelik, 2017b: 431.

işler dür- şeklinde kullandı. Ancak *x* müstensihî bunu anlamayıp yanlış yazılmış olduğunu düşünerek *yoğ işler düz-* şeklinde yazılmış olan deyimî asli şekline (*yoğ işler dür-*) çevirdi.

1196 bileyim → söyleyim

Öğütlemek için seni **bileyim**

Sözümü tutasıysa **bileyim**

Araştırmacılar, yukarıdaki iki dizinin sonunda da fiili metindeki yazılışına uygun olarak *bileyim* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991: 1196; Cin, 2012: 80-4). Ancak iki nüshada da geçen yukarıdaki beyit, yazım şekline uygun okunduğunda kafiyesizdir. Kanaatimce bu beyitte bir göz takılması söz konusudur. Müstensihînin gözü, aynı satırda ve ilk dizinin sonunda geçen *bileyim* fiiline takılınca ikinci dizinin sonunda da aynı fiili yanlışlıkla yazmış olmalı. Bağlam ve kafiyeye göre ikinci dizinin sonunda *söyleyim* bulunması gerekiyor. Buna göre beyit şöyle okunup anlaşılabilir:

Öğütlemek için seni bileyim Sözümü tutasıysa söyleyim (1196)	Öğüt vermek için seni bileyim Sözümü tutacak isen söyleyim
---	---

1208 açmayam → kaçmayam

İşaret buyur kim süci içmeyem Ki kulluk edem oturam kaçmayam (1208)	Emret ki ben artık şarap içmeyem Ki kulluk edem oturam kaçmayam
---	--

Yukarıdaki ikinci dizinin sonundaki fiil, M nüshasında *içmeyem* okunacak şekilde yazılmıştır. C. Dilçin, D nüshasında bu kelimenin yerine *kaçmayam* yazılmış olduğunu belirtmiş ancak buna rağmen gerekçe göstermeksizin fiili *açmayam* şeklinde okumayı tercih etmiştir. A. Cin de -muhtemelen Dilçin'in etkisinde- fiili *açmayam* okumayı sürdürmüştür. Ancak bu okuma şekli bağlama uymaz.

Kanaatimce burada bağlama uygun olan fiil, D nüshasındaki *kaçmayam* olmalıdır. Çünkü yukarıdaki beyitte anlam *iç->içme-* ve *otur->kaç-* fiillerindeki tezat üzerine kurulmuştur. M müstensihînin gözü aynı satırda yazılmış olan ilk dizinin sonundaki *içmeyem* fiiline takılmış ve ikinci dizinin sonuna *kaçmayam* yerine yanlışlıkla *içmeyem* fiilini yazmıştır.

1466 yarın → yârin: yârini, sevgilisini

Gerü göresin yarın ol nécesi

Gele **yarın isteyü** ol nécesi (1466)

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan kelimeyi *yarın* “yarınki gün” şeklinde okumuş ve anlamıştır. A. Cin, kelimeyi aynı şekilde okumuş (Cin, 2012: 97-15) ve sözlükte “Ahiret, yarın” (Cin,

2012: 718a) anlamlarını vermiştir. Ancak bu okuma şekli ve anlamlar metne uygun düşmüyor.

Bağlam ve yazım şekline göre kelimeyi *yârin* okuyup ‘yâr+ini, sevgili+sini’ şeklinde anlamak gerekiyor. Bu beyitte Nakkaş, Süheyl’e merak etmemesi gerektiğini ve ertesi gün Nevbahâr’ın yine kendisini görmeye geleceğini söylüyor.

Ancak iki nüshada da geçen yukarıdaki beyitte kafiyenin yitmiş olduğu anlaşılıyor ve kafiyenin sağlanması için bir düzeltme yapmak gerekiyor. Beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan kelimeler (*yarın isteyü*) bakımından bir takdim tehir yanlışlığı yapılmış olduğu anlaşılıyor. Beyitteki söz konusu kelimelerin yeri değiştirildiğinde anlam bütünlüğünün yanı sıra *yarın/ yârin* arasında kafiye sağlanmış oluyor. Açıklamalar doğrultusunda beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Gerü göresin yarın ol nicesi Gele isteyü yârin ol nicesi (1466)	Yine göreceksin yarın o nasıl Gelip arayacak yârin o nasıl
---	---

2188 anañ → atañ; ata: baba

Didi göresüm geldi yidi iñen ‘Aceb midür isterse sini atañ (2188)	Dedi: Göresim geldi yidi seni çok Baban seni görmek ister hayret yok
---	---

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin son kelimesini *añan* okuyup “ana” şeklinde anlamıştır (Dilçin, 1991: 2188; Cin, 2012: 144-15). Ancak bu okuma şekli ve anlam, bağlama uymuyor. Çünkü Nevbahâr’ı görmeye gelen *anası* değil *atasıdır*.

Söz konusu kelime M nüshasında şeklinde yazılmıştır. Kanaatimce bağlama uymayan bu kelimenin yazılışı büsbütün yanlıştır. Burada muhtemelen yazıcının gözü ilk dizinin sonundaki *iñen* kelimesine takıldığı için ikinci dizinin sonunda *atañ* yerine yanlışlıkla *iñen* yazmış olmalı (Açıklama için ayrıca bk. Özçelik, 2018c: 17).

2417 1. hicâbı götür-: utanmayı bırakmak

2. ötür- → otur-

Bir arada bir dem ötürmek gerek

Hicâbı aradan **götürmek** gerek (2417)

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte geçen *hicâbı götür-* deyimini sözlüğe almamıştır. A. Cin ise deyimdeki iki kelimeyi sözlükte ayrı ayrı işlemiştir. *Tarama Sözlüğü*’nde de tespit edilmemiş olan söz konusu deyim, “utanmayı bırakmak” anlamında kullanılmıştır.

S. Tezcan, Dilçin'in kafiyesiz beyitler arasında saydığı 2417. beyit için “*oturmah* herhâlde *ötürmek* ‘geçirmek’ yerine bir istinsah yanlışı olacaktır” demiş ve beyti “Bir arada bir an geçirmek gerek” (Tezcan, 1994: 31) şeklinde anlamayı teklif etmiştir. Bu beyit için böyle bir teklifin gereksiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü *Süheyl ü Nevbahâr*'da benzer şekilde birçok beyitte *otur-* ve *götür-* gibi ünsüzleri aynı fakat biri kalın sıradan ünlü diğeri ince sıradan ünlü bulunduran kelime ile kafiye kurulmuştur. Buna göre söz konusu beyti, şu şekilde okuyup anlamak uygun olacaktır:

Bir arada bir dem otur mak gerek Hicâbı aradan götür mek gerek (2417)	Bir süre bir yerde oturmak gerek Utancı aradan götürmek gerek
---	--

Nitekim şu beyitte de söz konusu 2417. beyitteki benzer bir bağlamda *otur-* ve *hicâbı götür-* fiilleri kafiye kurmak amacıyla kullanılmıştır:

Dedi Nevbahâr indi gel sen otur Eyitdi cühûda hicâbı götür (4939)	Dedi Bahâr şimdi gelip sen otur Söyledi Cühûda, utancı götür
--	---

2597 1. seher → seker,

2. ötelerdi eyle sanasın → geçer idi öte sanayduñ

Dımışki ışıhdan şu kayın **seher**

Ötelerdi eyle sanasın meger (2597)

Araştırmacılar, 2597. beyti yukarıdaki şekilde okumuştur (Dilçin, 1991: 2597; Cin, 2012: 172-10). S. Tezcan, beyitte söz konusu olan *seher-meger* arasında kafiye yapılmış olmasını tuhaf bulmuş ve uygun bir anlam verilmesinin mümkün olmadığına vurgu yaparak beytin açıklanmaya muhtaç olduğunu belirtmiştir. Tezcan, ayrıca bir tahminde bulunarak dip nüshada burada belki *seker* veya *siher* bulunduğunu ancak müstensihnin bunu anlamayıp **سَهْر** yazmış olabileceğini yazmıştır (Tezcan, 1994: 36).

Ciğa, Tezcan'ın tekliflerinden olan *sek-* fiilinin bağlama uygun olduğunu yazmıştır (Ciğa, 2013: 236)

1. Tezcan, ilk dizinin sonundaki **سَهْر** yazım şeklini tuhaf bulmakta ve bunun sebebinin açıklanması gerektiğini belirtmekte haklıdır. Kanaatimce burada göz takılması sonucu ortaya çıkmış bir yanlış yazım ile karşı karşıyayız. Müstensihnin gözü alt satırda geçen beytin başındaki *seher* kelimesine takılmış ve söz konusu kelimeyi bu beytin ilk dizesinin sonunda da yazmıştır. Burada bağlam ve kafiye göre yazılmış olması gereken doğru kelime ise *seker* olmalıdır. Yazım yanlışının hem D hem M nüshasında bulunması, iki nüshanın ortak bir nüshaya dayandığını gösterebilir. Söz konusu kelimenin *seker* olması gerektiğini düşünüyorum.

2. Dilçin, dipnotta söz konusu beytin ikinci dizesinin D nüshasında *Geçer idi öte sanayduñ meger* şeklinde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Kanaatimce bu yazım şekli bağlama daha uygun düşer. Bu nedenle yukarıdaki beytin ikinci dizesini D nüshasına göre okuyorum ve şöyle anlıyorum:

Dımışki ışıldan şu kayın seker Geçer idi öte sanayduñ meger (2597)	Şam işi miğferden kayın ok seker Sanırsın ki delip geçiyor meğer
---	---

2787 **süret** → **surat**

Kızumuñ kaçan gördidi **süretin**

Ya yüzün arısın u yâ **süretin** (2787)

Araştırmacılar yukarıdaki her iki dizenin sonunda geçen aynı kelimeyi *süret* şeklinde okumuşlardır. Ancak kanaatimce Mesud bu kelimeyi ilk dizenin sonunda *süret* “resim”, ikinci dizenin sonunda *surat* “yüz, sima” olarak okunmak ve anlaşılacak üzere iki şekilde kullanmış ve bir cinas yapmış olmalıdır. Beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Kızumuñ kaçan gördidi süretin Ya yüzün arısın u yâ suratın (2787)	Kızımın ne zaman gördü suretin Ya cemalin veya temiz suratın
--	---

2793 1. **bigiken** → **bilegen**

2. **bigiken** → **biñegen**

Çerisin ü kavmin bizer **bigiken**

Cihânı tamâmet gezer **bigiken** (2793)

Yukarıdaki okuma şekli C. Dilçin’e aittir. A. Cin, bu okuyuştan farklı olarak beyitte *bizer* okunmuş olan kelimeyi *bézer* okumuştur. Yukarıda da görüldüğü gibi beytin iki dizesinin sonunda geçen kelimelerin ikisi de araştırmacılar tarafından *bigiken* şeklinde okunmuştur. Araştırmacılar *bigiken* okudukları bu kelimeye “Gibi iken” (Dilçin, 1991: 2793, 592b; Cin, 2012: 185-6, 458b) anlamını vermiştir. Ancak bu okuma şekli ve anlam kesinlikle bağlama uygun düşmüyor. Ayrıca *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*’nde *bigiken* “Gibi iken” şeklinde bir kelime tanımlanmamış olup *bigi* “gibi” kelimesi üzerine *iken* zaman zarfının gelme ihtimali çok zayıftır. Bu beyit için farklı bir okuma teklifi yapmak gerektiği açıktır.

İlk dizenin sonundaki kelime, M nüshasında **بِلَكِن** şeklinde yazılmıştır. Kanaatimce M nüshasındaki bu yazım şekli *bilegen* “iyi bilen” bağlama gayet uygun düşer. Nitekim bu kelime *Tarama Sözlüğü*’nde ve *Derleme Sözlüğü*’nde bu anlamıyla tespit edilmiştir (TarS: 553, DerS: 691a). M nüshasındaki ikinci dizenin sonundaki kelime ise **بِيَكِن** şeklinde yazılmıştır. Buna göre ikinci dizenin sonundaki fiilin hareketlerinden sadece ikincisinden bir yazım yanlışlığı söz konusudur (*üstün* yerine *esre*). Yani buradaki

kelime *bişegen* “atlı” okunacak şekilde yazılmış olmalıydı. Anlaşılan şu ki D nüshasının müstensihinin gözü, dip nüshada ilk dizinin sonundaki *bilegen* kelimesini yazarken ikinci dizinin sonunda geçen *bişegen* kelimesine takılmış ve kelimeyi yanlışlıkla *bişegen* okunacak şekilde yazmış olmalı. Yukarıdaki açıklamalar ikinci dizinin sonundaki kelimenin *bişegen* “atlı” okunması ve anlaşılması gerektiğini gösteriyor. Kelimenin neden *nun* değil de *kef* ile yazılmış olduğu konusuna *Süheyl ü Nevbahâr'da* geçen benzer şu iki şekilli yazım örneğinin bulunduğu belirtilerek cevap verilebilir: *konşu* (1336, 1338, 2643), *konşu* (1330, 5380, 5381) ve *konşuluk* (2643), *konşuluk* (1328), *bişerlik at* “binilecek at” (2112) şekilleri geçer.

Bu açıklamalara göre beyitte konuşan kişi (Nakkaş), Süheyl’i çok bilgili ve dünyayı atlı olarak gezmekte olan bir kişi olarak tanıtmış olduğu anlaşılıyor. Beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür.

Çerisin ü kavmin bēzer bilegen Cihāni tamāmet gezer bişegen (2793)	Askeri ve halkı donatır, bilen Dünyayı tamamen gezer at ilen
---	---

3984 *cevher*, *cevheriye* → *cevherî*

Okıdı hemān *cevheriye* **kişi**

Gözi toh u gönüli arı **kişi** (3984)

Yukarıdaki okuma şekli, C. Dilçin’e aittir (Dilçin, 1991: 3984)

Aynı beyti A. Cin şöyle okumuştur:

Okıdı hemān *cevher* **kişi**

Gözi toh u gönüli arı **kişi** (3984) (Cin, 2012: 264-12).

Yukarıda da görüldüğü gibi araştırmacıların, metni olduğu gibi okudukları beyitte kafiye sağlanmamış olmaktadır. Bu nedenle beyitte bağlam ile anlama tekrar bakmak ve beytin neden kafiyesiz kalmış olduğunu araştırmak gerekir.

Kafiye düzenine bakıldığında bu beyitte bir yazım yanlışlığı yapılmış olduğu anlaşılıyor. Muhtemelen dip nüshada ilk dizinin sonunda M’deki gibi *cevher* veya D’deki gibi *cevheriye* değil bağlama uygun ve ikinci dizinin sonundaki *arı* ile kafiyeli olarak *cevherî* “kuyumcu” bulunuyordu. Ayrıca dip nüshada ilk dizide M nüshasındaki *demde* kelimesi yerine yine bağlama uygun olarak *hemāndem* bulunuyordu. Ancak x nüshasında müstensihinin dikkatinin dağılması sonucu beytin ilk dizesi büsbütün yanlış yazılmış ve bu karışıklık sonraki nüshalarda farklı şekillerde sürmüştür. Bu açıklamalar ışığında söz konusu beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Okıdı hemāndem <i>cevherî</i> kişi, Gözi toh u gönüli arı kişi (3984)	Çağırıldı hemen bir kuyumcu kişi Gözü tok ve gönlü arı bir kişi
---	--

Nitekim bu beytin geçtiği bölümde ayrıca üç yerde daha *cevherî* “kuyumcu” geçmiş olması da bağlam ve anlam konusu ile ilgili bu tahmin ve tamir teklifini güçlendirmekte ve desteklemektedir:

Girüp bazar içinde bir cevherî Bulup aña gösterdi bir güheri (3933) Güher şanma boncuğ ola serserî Bu sözüñ bilür kıdrini cevherî (3981)	Pazara gidip kuyumcuya girdi Mücevheri verip ona gösterdi Cevher boncuk olur sanma sonunda Söz değerli olur sarraf yanında
---	---

Elinden şunup aldı ol güheri Sarāya iletđi dēdi cevherî (3990)	Kuyumcu uzanıp aldı cevheri Saraya vardı, haber hem içeri
---	--

4034 *gidün* → *yëlün*

Baņa dirlik ansuz gerekmez bilün

Beni koñ varuñ işüñüze **gidün** (4034)

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan fiili, *gidün* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991: 4034; Cin, 2012: 268-1). Ayrıca C. Dilçin, yukarıdaki beyti kafiyesiz beyitler arasında göstermiştir. S. Tezcan, söz konusu fiil için şunları yazmıştır:

Uyaksız olan bu beytin son kelimesi eserin aslında herhâlde *yëlün* “koşun!” idi. 1677b’de geçen *işine sivâr ol-* “kendi işine bakmak” ve bugün kullandığımız *kendi işinin peşinden koş-* deyimlerine göre Eski Osmanlıcada *işine yël-* deyiminin bulunabileceğini öne sürüyorum (Tezcan, 1994: 47).

Kanaatimce Tezcan’ın söz konusu fiilin asıl nüshada *yëlün* “koşun!” ile ilgili tahmini doğru fakat bununla ilgili olarak sunduğu gerekçesi yanlıştır. Çünkü eserde *işine bak-* deyimindeki fiil yerine zaman zaman farklı fiillerin kullanılmış olduğu görülür. Bu deyim için farklı fiillerin kullanılmış olmasının nedeni ise sadece kafiye tasarrufuyla açıklanabilecek bir konudur. Bunu tam olarak anlamak/anlatmak için deyim eserde kullanıldığı beyitlere bakmak yeterli olacaktır. Çünkü Mesud, farklı beyitlerde aynı deyim kafiye kurmak için bir tasarrufta bulunarak farklı fiillerle kullanma yolunu seçmiştir. Ancak müstensihler bu tasarrufu anlamadıklarından düzeltmek düşüncesiyle yanlışla çevirmişlerdir.

Örnek olarak şu beyitlerde ikinci dizelerde *işine bak-* deyimini için *işüne yort* kullanılmıştır. Bunun nedeni, ilk dizelerde geçen *yurt* ve *dört* kelimeleriyle kafiye kurmaktan başka bir şey değildir:

Eger bir bucah tuta vü süre yurt Dēye söyleyene var işüne yort (2701)	Eğer hüküm sürüp tuta bir bucak Konusana diye: Sen işine bak
--	---

Eyitdi ki bu bir degül belki dört Arada yazılmışdur işüne yort (3954)	Dedi: Bir değil bu dört yeredir tam Çizilmiş, kendi işine bak tamam
--	--

Şu beyitte *işine bak-* deyimini, ilk dizenin sonundaki *var* kelimesi ile kafiye kurmak için *işüne sivâr ol-* şeklinde kullanılmıştır:

Açılısıdur her ne kim rāzi var Bayık bil ü işüne olgıl sūvâr (1677)	Açılacak her ne varsa sırları Bunu bil işini götür ileri
--	---

Şu beyitte ise *işine bak-* deyimini, ikinci dizedeki *nêdesin* ile kafiye kurmak için ilk dizede *işüne gidesin* şeklinde kullanılmıştır:

Gerü işüne varasın gidesin Bu zindân bucağında sen nêdesin (3786)	İşine hem yine çekip gidersin Zindan köşesinde ne edersin
--	--

Yukarıdaki örnekler, kafiye endişesinin/tasarrufunun bir deyim içinde kullanılan kelimelerin tercihi konusunda ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre söz konusu 4034. beyitte ilk dizenin sonunda *bilün* bulunduğu dikkate alındığında Tezcan'ın Eski Osmanlıcada *işine yel-* deyiminin bulunabileceği yönündeki tahmininin isabetli olmadığı anlaşılmaktadır. Burada işaret edilmiş olan *işünüze yelün* şeklindeki tamirin, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi kafiye tasarrufu çerçevesinde yorumlanması doğru olacaktır. Yani beyitte sadece kafiye kurmak için deyimdeki *git-* fiili yerine *yel-* fiilinin kullanılmış olduğunu kabul etmek gerekli ve yeterlidir. Buradaki tasarruf, okuyucunun intikal edebileceği *işine git-* deyimini çağrıştıran ve anlama hâlel vermeyen, tam tersine küçük bir dikkatle çözülebilecek bir bilmece tarzındaki geçici bir kullanım olarak görülmelidir. Sonuç olarak ikinci dizenin sonundaki fiilin *yelün* okunması ve söz konusu beytin şu şekilde anlaşılması uygundur:

Başa dirlik ansuz gerekmez bilün Beni koş varuñ işünüze yelün (4034)	Bana onsuz hayat gerekmez bilin Beni bırakıp işinize yelin
---	---

Nitekim şu beyitte de aynı fiillerle (*bil-* ve *yel-*) kafiye kurulmuştur:

Benüm kadrümi ne kadar bilesin Seni bilmedüm bu kadar yêlesin (3196)	Hem değerimi nereden bilesin Ne bilem arımdan bunca gelesin
---	--

5071 Cühüd → Yahüd

Ögüdi ho nite tutaydı **Cühüd**

Kim iñen key önegüyidi **Cühüd** (5071)

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonundaki kelimeyi yazılışına uygun olarak *Cühüd* okumuşlardır. Kanaatimce asıl nüshada Mesud, ikinci dizenin sonunda *Yahüdî* kelimesini ilk dizenin sonundaki *Cühüd* ile kafiye kurmak ve vezni sağlamak amacıyla sonundaki ünlüyü

düşürerek *Yahūd* şeklinde kullanarak bir tasarrufta bulunmuştur. Ancak *x* nüshasının müstensihî, gözü ilk dizenin sonunda geçen ve aynı satırda yazılmış olan *Cühūd* kelimesine takılmış olduğundan bunu yanlışlıkla ikinci dizenin sonuna yazmış olabilir. Eğer bu tahmin doğru ise beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Ögüdi ho nite tutaydı Cühūd Kim inen key önegüidi Yahūd (5071)	Ögüdü nasıl dinleyeydi Cuhud Ki çok katı inatçı idi Yahud
---	--

Sonuç

Süheyl ü Nevbahâr'ın varlığı bilinen iki nüshasında geçen ve yukarıda üzerinde durulmuş olan kafiyesiz beyitlerin farklı yanlış yazım nedenleriyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yanlış yazımların sebepleri şöyledir:

1. Göz takılması sonucu müstensihînin dikkatinin dağılması ve tek kelimelik yazım yanlışları: bk. 0201, 0359, 0456, 1196, 2188, 5071 beyitler.
2. Göz takılması sonucu müstensihînin dikkatinin dağılması ve büsbütün yanlış yapması: bk. 0178, 0456, 2597, 2793, 3984 beyitler.
3. Anlamı atlamaktan kaynaklanan yazım yanlışları: bk. 0090, 0643, 1208 beyitler.
4. Müstensihînin kafiye ve vezin tasarrufu konularını anlamamış olmasından kaynaklanan yazım yanlışları: bk. 0777, 4034 beyitler.
5. Araştırmacıların yanlış okumasından kaynaklanan yazım yanlışları: bk. 1466, 2417, 2787 beyitler.
6. Yukarıdaki açıklamalara göre *Süheyl ü Nevbahâr*'da kafiyesiz beyit kalmamaktadır.
7. *Süheyl ü Nevbahâr*'da yanlışlık sonucu ortaya çıkan kafiyesiz beyitlerin bilinen iki nüshada görülen ortak örnekleri, nüshaların ortak bir nüshaya dayandığını düşündürüyor.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Ciğâ, Ö. (2013). "Süheyl ü Nev-Bahâr Üzerine Düzeltmeler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*. 2013. s.230-239.
- Cin, A. (2012). *Mesud bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenzü'l-Bedâyi')*; *İnceleme- Metin-Dizin*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Dankoff, R. (2004). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü* (Katkılarla İngilizceden çeviren: Semih Tezcan). İstanbul.
- Derleme Sözlüğü* (1965-1979). I-XI C. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (1991). *Mes'ud bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr; İnceleme- Metin-Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 51.

- Erkan, M. ve Özkan, M. (1998). "Hoca Mesud". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C 18. s. 189-190.
- Mordtmann, J. H. (1925). *Suheil und Nevbehâr*. Hannover.
- Özçelik, S. (2014). "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*. Haziran 2014, s. 62-79.
- Özçelik, S. (2016/I). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar (I. Cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016/II). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin (II. Cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016). "Tarihî Metin Okumalarında Kelimeyi Bölme ve Kelimeleri Birleştirme Sorunları: *Süheyl ü Nevbahâr*'dan Örnekler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*. Aralık 2016. s.1593-1602.
- Özçelik, S. (2017a). "Tarihî Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: *Süheyl ü Nevbahâr*'dan Örnekler". Uluslararası 8. Türk Dil Kurultayı'nda sunulmuş bildiri metni.
- Özçelik, S. (2017b). "Süheyl ü Nevbahâr'da Kafiyeler Tasarrufları". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 18*. İstanbul. s. 425-440.
- Özçelik, S. (2017c). "Süheyl ü Nevbahâr ve Tarama Sözlüğü'nde *boyla-* Fiili Üzerine Düzeltmeler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*. Aralık 2017. S. 6/4. s. 2114-2121.
- Özçelik, S. (2017ç). "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler (2)". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Aralık 2017. 65. Cilt - 2. Sayı. s.233-242.
- Özçelik, S. (2018a). "Süheyl ü Nevbahâr'da *deg-*, *degür-* Fiilleri ve *+A degir / degmez* Söz Kalıbının Anlaşılması Sorunu". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. Güz 2018, 46. Sayı. s.181-193.
- Özçelik, S. (2018b). "Süheyl ü Nevbahâr'da Kafiyeler Tasarrufları (2)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 21*. İstanbul. s. 605-628.
- Özçelik, S. (2018c). "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler (3)". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Aralık 2018/1. 66. Cilt - 1. Sayı. s. 5-62.
- Özçelik, S. (2019). "Süheyl ü Nevbahâr'da Vezin Tasarrufları". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 22*. İstanbul. s. 611-642.
- Steingass, F. (1892). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London.
- Tarama Sözlüğü (1977). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2009). *Süheyl ü Nevbahâr'da Eskicil Öğeler*. Konya: Palet Yayınları.
- Taş, İ. (2015). *Süheyl ü Nevbahâr'da Eskicil Öğeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1141.
- Tezcan, S. (1994). *Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Notlar*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Tezcan, S. (1995a). "Mes'ud ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgiler". *Türk Dilleri Araştırmaları Cilt: 5*. Ankara: Simurg Yayınları. s. 65-84.
- Tezcan, S. (1995b). "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Notlara Birkaç Ekleme". *Türk Dilleri Araştırmaları Cilt: 5*. Ankara: Simurg Yayınları. s. 239-245.

Extended Summary

Süheyl u Nevbahâr masnavi has been translated from Persian to Turkish. In addition, this masnavi is one of the most important and oldest texts of the Old Anatolian Turkish period in terms of language. Two copies of *Süheyl u Nevbahâr* masnavi are known as Mordtmann and Dehri Dilçin copies.

Studies on *Süheyl u Nevbahâr* started with the publication of the masnavi text with a preface in Germany. (Mordtmann, 1925). Later, Tahsin Banguoğlu made an examination on *Süheyl u Nevbahâr* in terms of phonetics and morphology. (Banguoğlu, 1938). After many years, Cem Dilçin published the text of *Süheyl u Nevbahâr* masnavi as a book. (Dilçin, 1991). This book, prepared by Cem Dilçin, has a very extensive “Introduction” section. In the introduction, after giving detailed information about the 14th century Turkish literature masnavis, the following four main headings are given:

- * *Hodja Mesud’s Life, literary personality and works,*
- * *Introducing Süheyl ü Nevbahâr,*
- * *Examining Süheyl ü Nevbahâr,*
- * *Explanations on the Establishment of Süheyl u Nevbahâr and Chapter Titles of the Text.*

Under these titles, Cem Dilçin discusses the subjects in the light of the studies on *Süheyl u Nevbahâr* masnavi and includes important information and considerations about the content of the text. In the book, there is a translated text after the introduction. In this part of the book, the two known copies of the masnavi text, the Dehri Dilçin (D) copy and the Mordtmann (M) copy, are compared and read. The last chapter in this book by Cem Dilçin is the dictionary. However, only Turkish words are included in this dictionary. Therefore, the dictionary is far from reflecting the vocabulary of the masnavi. However, despite everything, Dilçin’s book has undoubtedly filled an important gap in terms of studies on *Süheyl u Nevbahâr*.

After Dilçin’s aforementioned book, critical studies were conducted on *Süheyl u Nevbahâr* in terms of reading and vocabulary. These researches are complementary researches for both understanding the text and getting to know Hodja Mesud. An important part of the studies on these subjects belongs to Semih Tezcan. Semih Tezcan published the correction notes about the words that could not be read, misread or misunderstood in Cem Dilçin’s book as a small book. (Tezcan, 1994). Tezcan, later published another article with notes as a continuation of this work. (Tezcan, 1995a). Semih Tezcan has recently published another important article containing corrective and supplementary determinations about Hodja Mesud and his works (Tezcan, 1995b).

İbrahim Taş published his writings on the vocabulary of *Süheyl u Nevbahâr* masnavi as a book called *Süheyl ü Nevbahâr’da Eskicil Ögeler* (Taş, 2009). İbrahim Taş later re-edited his notes in this book and published it (Taş, 2015).

Based on the Mordtmann copy, Ali Cin, republished the translated text of *Süheyl u Nevbahâr* as a two-part book with a dictionary (Cin, 2012). In this book of Ali Cin, it is observed that he was greatly influenced by Cem Dilçin in terms of both reading the text and the meanings he gave in the dictionary.

Sadettin Özçelik, on the other hand, published three articles containing correction proposals on the reading of the text of *Süheyl u Nevbahâr* (2014, 2016, 2017b). Özçelik, published an article with corrections on examples showing mistakes in splitting or combining words in the text of *Süheyl u Nevbahâr* (Özçelik, 2016). Later, the author published another article dealing with the problem of reading round vowels in Arabic script with examples from *Süheyl u Nevbahâr* (Özçelik, 2017a). Özçelik, also published two articles on rhyme dispositions in *Süheyl u Nevbahâr* (Özçelik, 2017b, 2018b) and an article on meter dispositions in *Süheyl u Nevbahâr* (Özçelik, 2019).

Rhyme, redif, meter etc. used in verse historical texts shape features are important for the correct reading of these texts. Because the structures in question in verse texts are helpful elements in the reading of the texts and shed light on this issue. However, it is an inevitable fact that scribes sometimes make spelling mistakes in historical texts. It can sometimes take a long time to correct these typos that we encounter in their texts. For such correction proposals, morphological features such as rhyme, redif and alliteration or verse sometimes used in the text can be used. Sometimes, it may be possible to reach correct results by making comparisons based on similar language structures in the text for correction proposals.

This article focuses on some couplets that seem to have no rhyme due to spelling mistakes in the text of *Süheyl u Nevbahâr* masnavi. The article also offers reading offers on the aforementioned spelling mistakes. These typographical errors found in the text of *Süheyl u Nevbahâr* point to the bottom copy and also show that the copies in hand belong to a later period.